

Seismograful Cioran
Marginalia la “Lacrimi și sfinți”

Mircea Lăzărescu

Sibiu, mai 2009

Jean Jaques Rousseau a vibrat pe când se pregătea “Complotul”, cutremurul de la sfârșitul Secolului Luminilor.

În secolul al douăzecilea, ceea ce Heidegger a teoretizat Cioran a trăit în direct: angoasa și plictisul extrem, aruncarea în lume a omului, căderea în timp, existența între moarte, acuta nevoie de autenticitate. Doar că în el a strigat și esențialul acestei agonii, plasată în plan secund de către filosoful din Freiburg: criza creștinismului. Luptându-se cu Dumnezeu, cu Dumnezeu creștin în esență, Cioran s-a afirmat ca o cutie de rezonanță a finalului modernității culturii europene.

*

* *

“Lacrimi și sfinți” apare în 1937, la București, înainte de “Amurgul gândurilor” și de “Îndreptar pătimăș”, într-o vreme când tulbura istorie a veacului nu era scrisă până la capăt. Dar principalul era aproape spus. El trebuia doar strigat. Ceea ce Cioran încearcă a face. Cultura Europei centrată de creștinism, clădită pe temelia civilizației greco-romane și cuceritoare a lumii, intrase în plictis. Plictis crescut din “acedia” mănăstirilor creștine despre care e vorba în capitolul 6 al cărții în discuție, dacă e să numerotăm secțiunile ei. Plictisul extrem, “urâtul” pe care-l trăiește muritorul, este - zice Heidegger în “Ființă și timp” și în “Ce e metafizica” –

unul din puținele situații afective care plasează Dasein-ul în centrul ființării; și care poate opera, deci, acel epoché pe care Descartes încearcă să-l impună prin a sa hiperbolică îndoială, pe drumul de căutare a unui teren ferm.

Dar cine este acest Dasein în cazul lui Cioran? El este un biet om căzut din Rai, populând o lume pe care Dumnezeu a creat-o din frica, din spaima și groaza sa de singurătate. Un Dumnezeu ce conduce “șleahta” paradisiului cu toți îngerii inventați de sfinți care:

“... întrețin și provoacă o sete bolnăvicioasă după alte umbre și lumini. “

Acest pervers Dumnezeu iudeo-creștin s-a năpustit peste înțelepciunea celor care în amurgul civilizației lor au născocit rafinementele scepticismului, s-a amestecat pe cruce cu muritorii, i-a infestat cu pătimiri și suferințe, cu sângele și inima sa iubitoare, s-a insinuate în viața lor de zi cu zi, la muncă și în războaie, în politică, afaceri și amor, le-a luat pacea, împăcarea cu sine, dăruindu-le în schimb sfinții. Sfinții care plâng:

“Încercat-am să înțeleg de unde vin lacrimile și m-am oprit la sfinți. Să fie ei responsabili de strălucirea lor amară? Cine ar ști? Se pare, însă, că lacrimile sunt urmele lor. Nu prin sfinți au intrat ele în lume; dar fără ei nu știam că plângem din regretul paradisiului. Aș vrea să văd o singură lacrimă înghițită de pământ ... toate apucă, pe căi necunoscute nouă, în sus.”

Cu aceste cuvinte începe primul capitol al cărții despre lacrimi și sfinți. Dar ce să mai zicem de sfinte! De sfintele înnebunite după amantul ceresc, după Don Juan-ul crucificat ce le absoarbe cu toată ființa spre dragoste celestă (“Marele noroc a lui Iisus, este că a murit tânăr. De trăia vreo șaiszeci de ani, în locul crucii, scria memorii.”). Erotica sfintelor e

nemărginită, viziunile lor somptuase, leșinurile ... superbe. Și apoi lacrimile!

Toți sfinții cultivă lacrimile într-o ambiguitate supremă, combinație între desexualizare îngerească și patimă lumească, între răceli și fierbințeli, vid și extaz. Câte lucruri formidabile nu am fi aflat de la duhovnicii sfințelor, de la biografii sfinților. Căci, cu toată cohorta cerească ce nu-i lasă singuri în clipa morții, sfinții și sfințele nu se pot descotorosi de trup. Ei vin din lume, ei devin sfinți – căci cei din naștere nu merită interes – unii ajung la acest statut chiar prin convertire (deși convertirea e discutabilă, Sfântul Pavel l-a purtat tot timpul pe Dumnezeu în el). Ieșirea din lume a sfinților la chemarea îngerilor sau a Domnului, e doar una pe jumătate. Cum tot de două feluri sunt și lacrimile lor. Dar ce să se fi făcut bietul om! Multă vreme atracția aceluia absolut ceresc a fost irezistibilă. Fascinația acelei perfecțiuni aride, a acestei “Sahare fără de oaze și dune”, a “Siberiilor cețoase și înghețate” ale perfecțiunii.

“Creștinismul e mult prea profund ca să mai poată dăinui. Secolele lui sunt numărate. Cum de a putut omul să reziste atâta vreme la probleme ultimă servită în mod oficial? ... Teroarea problemelor ultime!”

*

* *

Sfinții deci, au dospit și cultivat în mănăstiri, în pustii sau aiurea, patimile lui Iisus, chinul pătimaș, lacrimile, amorul nebun după crucificatul sângerând, extazul, fanatismul absolutului – care combină supraființa cu

nimicul – și, în sfârșit plictisul, apăsarea golului dupăamiezilor de duminică. “acedia”.

Dar istoria curge, nu se oprește, peste acest om căzut din Rai în Timp. Prin cât a plâns, Evul Mediu a răscumpărat păcatul lui Adam. Apoi, de la Renaștere nici un om nu a mai cunoscut resemnarea. Pe măsură ce Dumnezeu – Dumnezeul acela care a creat lumea din groaza sa de singurătate – a început să se retragă, el a lăsat oamenilor ca zestre toate cele cultivate de sfinții mănăstirești. Și în primul rând pasiune, pătimire și chin. Și o bună vreme, vinovăția.

Iar apoi, retrăgându-se tot mai sus în ale sale Sahare și Siberii, Dumnezeul nostrum își ia cu El și muzica. Când după transfiguratul Bach muzica nu i-a mai fost închinată, politicianismul eroic a lui Bethoven s-a dezlănțuit ca un tăvălug, peste tot și toate. S-au dus apoi – undeva, prin muzee – și peisajele olandeze ale lui Ruysdael și oamenii aceia îndumnezeiți a lui El Greco, s-au împuținat sfinții Spaniei și ai Rusiei, cosmogonia lui a rămas doar piesă de teatru – Sheakespeare, care ar fi putut pune în scenă o întâlnire între toți sfinții lumii, - iar Dostoevski îl lasă pe Raskolnikov să rateze șansa ideii sale mărețe.

Și atunci, plictisul total, ieșit din curțile mănăstirilor, din intimitatea “acediei”, cotropește ființarea. Povestea e veche. Pe vremuri, Roma, nu a pierit în urma năvălirii barbarilor sau a virusului creștin; ci din cumplitul plictis ce i-a cuprins pe toți după ce au stăpânit tot ce se poate stăpânii și au știut totul din cele ce se puteau ști . A pierit din plictis Roma, lăsând în urmă măreția scepticismului. La fel, acum toți se plictisesc în singurătatea lor cumplită, pe urmele sfinților aceia ce plâneau umplând cerul de lacrimi. Se plictisește omul de rând, se plictisesc popoarele. Diferența e doar, cu ce-ți umpli plictisul: cu cărți, femei, filosofie, plimbări, beții, bătălii. Doar că

plictisul – și nu doar angoasa lui Heidegger - cuprinde acuma, în vremile aceste, chiar Istoria.

*

* *

În joc nu e însă doar plictisul, partenerul angoasei. Mai e și tristețea, depresia, melancholia. Despre care e vorba în capitolul următor al 7-lea după numărătoarea noastră. Malancolie multiformă și de varii intensități, de la Ecleziasat la Dürer și până la tristețea bețivilor – care bețiv nu e trist? Depresia aduce și ea în joc ceva cumplit, ceva de dincolo de suflet și viață, ceva de ordin mineral și mathematic:

“Inaderența la viață creează un gust pentru geometrie. Începem să vedem totul în forme fixe, în linii înghețate, în contururi moarte. Când nu mai ai bucuria din care se alimentează Devenirea, moare totul în simetrii ... cu cât ești mai trist, cu atât lucrurile stau, iar la temperature cea mai scăzută a tristeții ele îngheață. Depresiunile insensibilizează optica de viață, inima devine o transparentă rece de mineral, iar vinele goale îngroapă ecouri de crivăț.”

Dar povestea nu s-a încheiat odată cu această tristețe, ce are virtuți de imobilitate eleată. Căci:

“S-ar putea ca melancholia să fie un viciu, fiindcă e prea multă cunoaștere în ea.”

Și,

“Plictisul e o melancolie fără vibrație, precum deznădejdea e o plictiseală în flăcări”

Dincolo de geometrie, de matematică, ar mai putea fi flăcări. Căci:

“Când s-ar putea spune, la un moment dat al construcțiilor matematice cuvântul: moarte, atunci aş abandona totul pentru inutilitățile acestei științe.”

Și astfel mai apare un capitol, să-l numerotăm cu 8, în această punere în priză seismografică a conștiinței secolului XX.

*

* *

Capitolul al 8-lea începe cu cuvintele:

“Câtă vreme umbli pe străzi, parcă lucrurile tot ar mai exista. Dar când privești pe fereastră – pe orice fereastră – totul devine ireal.”

Și continuă, în sincope:

“Cu cât citesc pe pesimiști, cu atât iubesc viața mai mult.”

“De pesimism ne vindecăm doar în extaz.”

“Schopenhauer cade într-o gravă inconsecvență când, în loc să încurajeze iluziile, le demască, dându-ne a înțelege că ar exista ceva în afară de ele.”

Apoi, apare tema naturii:

“Orice peisaj te scoate din timp, și natura, în genere, nu e decât o dezertune din temporalitate.”

“Dragostea de natură nu e în fond decât regretul ei.”

“Începi să înțelegi ce e veșnicia când te afli singur în fața naturii.”

“Dezgustul față de om te face să iubești natura.”

“Revenim la natură prin ocolul istoriei.”

“Să ți se întâmple ca în munți când vântul se liniștește și cu el lamentațiile brazilor, să te supere zgomotul aerian al aripelor de fluture sau grația indecentă a florilor.”

“Regretul de a nu fi plantă cine să-l priceapă? Pe cine să-l înduioșeze dorul vegetal? Să fii o floare în care se îngroapă razele și dorm visele pământului și pe care să o culeagă un înger trist, spulberându-I petalele cu un suflu cald și nostalgic! Tot mai mult mă gândesc la flori părăsite și la îngeri în exil.”

Toată această efuziune a sentimentelor pentru natură este – se dovedește până la urmă – o nostalgie a paradisului pierdut, pe care îl purtăm fiecare în noi, (ca un ultim arhetip!?). A ideii de Paradis. A ideii de Dumnezeu. Dumnezeu – desigur Dumnezeul creștin – singurul cu care merită să te măsoari, să-l provoci, să intri în agonie, ca Pascal. Citim în continuare în acest capitol al 8-lea:

“Fiecare om ispășește, de la naștere la moarte, păcatul de a nu fi Dumnezeu. De aceea viața nu este decât o continuă criză religioasă, superficială la credincios, zgomotoasă la îndoielnici.”

“Cu Dumnezeu trăim într-un ritm alternant; ne împărtășim succesiv puterea.”

“Cu Dumnezeu nu poți fi părtaș, în același timp la putere. Îl poți înlocui, îi poți urma, dar nu-I poți sta alături, fiindcă El nu suportă mândria creaturii și nici creatura nu e capabilă de moderație și recunoștință.”

“Nu-ți cer, Doamne, decât să mă uiți, iar tu să nu dorești decât pacea urii mele.”

Și, spre final:

“Scârba de Dumnezeu la un om religios, ajuns la stadiul final al suferinței, determină o singurătate atât de copleșitoare că, de-ai putea scăpa o lacrimă, ea ar otrăvi întreg pământul, stelele s-ar învineți, iar soarele ar răspândi o lumină ofticioasă și sfâșietoare. Și în jurul acelei lacrimi ar începe aștrii să se învârtă și lumi noi s-ar crea din acel punct inițial al deznădejzii cosmice.”

*

* *

Cu aceasta, povestea s-a cam terminat. Seismograful înregistrează cutremurul și se blochează – într-o relativă quasi monotonie a “fugilor” și “variațiilor” pe aceeași temă – pentru a fi acolo, ca mărturie. Ca mărturie a faptului că acum, la sfârșitul unei civilizații ce a inventat ideea “căderii în istorie”, nu e vorba doar de “uitarea ființei”. Pe Cioran nu-l interesează deloc progresul devastator al tehnicii care îi dădea coșmaruri lui Heidegger. El are ce are cu ceva încă mai adânc, care precede punerea problemei ființei de către presocratici. Și anume cu raportarea muritorilor la transcendența concepută ca ființă. Temă și problemă care de îndată ce s-au pus temeliile Europei, imediat după ce a înflorit scepticismul, s-a reformulat sub imaginea pseudoumană a unui Mântuitor:

“Sunt în mine elemente creștine, prea creștine: tentația cerșetoriei, a deșertului și accesele demente de milă. Expresii definite ale renunțării. Toxinele creștine ne-au lăsat în sânge otrava unui absolut care ne taie respirația, dar fără de care nu mai putem trăi.

Doar Dumnezeu să se roage pentru acel, în care n-are ce să mai moară.”

Sunt ultimele cuvinte din cartea “Lacrimi și sfinți” publicată de Emil Cioran cu 72 de ani în urmă.

*

* *

Actuala lume, plesnind de optimism, de griji și proiecte imediate, pare a fi uitat mesajul lui Pascal, pe care Cioran l-a simțit și rostit cu propria-i voce, încercând să-l transmit prin megafoanele secolului al XX-lea. Numai că megafoanele transmit muzica ce li se servește. Muzica despre care vorbește Cioran, muzica de pe când ea nu era pentru oameni ci pentru transcendență – adică cea dintre Pitagora și Bach, nu se servește în prezent de agora.

Dar nu se servesc în agora nici clamările lui Hegel despre Spiritul Absolut și ideea de “aufhebung”.

Nu e nimic – ne spune Heidegger – toate trebuie să intre din când în când în ocultăție, pentru ca prin Aletheia să reapară, în dezocultăție.

Așa că, nu e nimic grav. Au intrat și vorbele lui Hegel, ale lui Heidegger și Cioran, problematica lui Pascal, deocamdată, într-o oareșicare ocultăție.

Totuși, în bucătăria noastră cea de toate zilele, jarul poate fi întreținut. Căci:

“Sunt și aici zei”, vorba lui Heraclit.